

Suffixhistoriskt tillägg om -itis

Inflammationsbetydelsen senare tiders påfund

II I Läkartidningen 22/2003, sidorna 1989-90, funderar den dugliga förutvarande språkrådgivaren Hans Nyman under rubriken »Suffixhistoria – nytt kärnämne?« hur suffixet *-itis* kunnat få sin moderna betydelse av 'inflammation'. Som han nämnde är det femininformen av ett adjektivsuffix med mycket allmän betydelse. Detta kom sedan ofta att substantiveras, till exempel när *nosos*, grekiskans ord för sjukdom, bortföll. Från slutet av 1700-talet kan man se hur *-itis* i medicinlatin används om inflammatoriska sjukdomstillstånd. Hur har det kommit därefter?

I latinet finns en del tidiga belägg på termer med suffixet *-itis*: *arthritis* hos Vitruvius omkring Kristi födelse (låna- des till engelskan 1544), *nephritis*, be- lagt i början av 600-talet, *pleuritis*, be- tecknande skarp smärta i sidan, syno- nymt med *dolor lateralis* (likaledes re- dan hos Vitruvius). I dessa gamla termer täcker suffixet självklart inte det som vi idag inrymmer i begreppet 'inflammation'. Modern medicinsk engelska an- vänder fortfarande några termer där *-itis* betecknar ett icke-inflammatoriskt till- stånd. Det mest kända exemplet torde vara *osteoarthritis*, erosion av ledbro- sket, alltså närmast det som vi brukar be- nämna *artros*.

Termen *inflammatio*, 'antändning' användes som bildligt uttryck för sjukli- ga tillstånd redan av Celsus och Plinius d ä (båda 1:a århundradet e Kr). Galenos (2:a århundradet e Kr) är förknippad med den välkända symtomkvartetten *ru- bor, calor, dolor och tumor*.

Den engelske anatomen Francis Glis- son var som Hans Nyman nämner den förste som beskrev den s k engelska sju- kan och gav den namnet *rachitis* (i sin studie »De rachitide«). Han var den mest skarpsynte av Harveys elever och hade genomfört studier på levern (jämför *Glissons kapsel*). Uppfattade han rakit som en inflammatorisk sjukdom? Frå- gan måste betraktas mot bakgrund av den bristande kunskap man då hade om inflammationens natur. Även om de fyra nämnda kardinaltecknen var kända visste man betydligt mindre om de processer och reaktioner som hör till en inflamma- tion.

Det inhemska engelska ordet *rickets* hade använts sedan ca 1620, då engelska sjukan grasserade i södra England

Även bland får kan det som är kroki't vara rakit. (Publicerad med tillstånd från Robert J Van Saun, Department of Veterinary Science, Penn State University, USA.)

(ursprungligast i Dorset och Somerset). Etymologin till ordet är okänd, men Glisson antog att det var en förvrängning av *rachitis* eller *rachites*, och han menade sig alltså bara återuppväcka den ur- sprungliga termen när han gav sjukdo- men detta namn. Sannolikt förhåller det sig emellertid så att *rachitis* antogs på grund av ordlikheten med *rickets*.

Ordet *rachitis* har även brukats inom botaniken i betydelsen »ett aborterande av frukt eller frö« (1860-talet).

Från början av 1800-talet används *-itis* allt oftare som »inflammationssuf- fix«: Här följer några tidiga exempel (inom parentes ges året för det första engelska belägget enligt The Oxford dictionary): *tonsillitis* (1801), *gastritis* (1806), *bronchitis* (1812), *neuritis* (1840), *bursitis* (1857), *appendicitis* (1886).

Till slut en liten besynnerlig kuriositet i engelskt allmänspråk från 1930-talet och framåt. Man har kunnat använda *-itis* om tillstånd som man ville beteckna som närmast patologiska. Vi anar kanske vad *telephonitis* betydde i telefo- nens ungdom.

Replik

II Hjärtligt tack för denna språkhistoris- ka genomgång med intressanta komplet- teringar! Den visar klart att betydelse- specialiseringen av *-itis* har skett lång- samt och oplanerat och egentligen inte är helt fullbordad än. Insikterna om inflama- tionens väsen och orsaker har vunnits så småningom. Allteftersom inflamma- tioner i nya organ upptäcktes behövde de namnges. Det ursprungligen betydelse- neutrala och lätthanterliga grekiska suf- fixet *-itis* visade sig praktiskt, och det lades både till latinska och till grekiska basord. Av ovannämnda sex inflamma- tioner är således två hybrider (tonsillitis, appendicitis), dvs *-itis* är fogat till en la- tinsk bas.

Beträffande etymologin av *rickets* så tycks de lexikon jag konsulterat inte ut- sluta att ordet verkligen är en anglifie- ring av *rachitis*. Dorland säger: »thought to be a corruption of Gr. rachitis« och Wiley Medical: »possibly an alteration of Rachitis« Så kanske ändå Glisson hade rätt när han trodde sig återgå till originalet? Och *telephonitis*, försvenskat *telefonit*, känns åter mycket användbart, till exempel efter en färd i Stockholms tunnelbana.

Hans Nyman

tidigare språkrådgivare vid Svenska
Läkarsällskapet, Stockholm

Kent K-G Löwdahl
juridisk konsult, Järfälla